

ENTREVISTA A JOSEP GASA

Les abreviatures de les persones que intervenen a l'entrevista són les següents:

MG. Manel Gimeno

JG. Josep Gasa

MG. Es dius?

JG. Josep Gasa.

MG. De casa?

JG. Casa el Músic d'Hortoneda.

MG. Quina edat tenia quan va esclatar la guerra?

JG. Quan va esclatar la guerra tenia 11 anys. Quan vaig vindre aquí tenia 12 anys.

MG. Com se'n va *enterar* que havia esclatat la guerra?

JG. Em vaig *enterar* per la gent que anaven a Pobla, perquè allí hi havia ràdios, que aquí no hi havia res. I *luego* ja van tirar unes bombes allà als *tubos* de la reductora. Van ser els primers avions que es van veure aquí.

MG. I l'ambient al poble els dies aquells de la revolució? Hi havia capellà aquí?

JG. Sí.

MG. I va marxar?

JG. Sí, sí. Hi havia en mossèn Enric que pertenyia al rector d'aquí però ja hi visquive a Claverol.

MG. I va marxar per què tenia por?

JG. Oh, és clar. Perquè l'haurien matat!

MG. Però la gent del poble, no.

JG. No, la gent del poble, no. Ja et dic, va marxar de Claverol, es va anar amagant i va anar travessant.

JG. MG. Ell sol va marxar?

JG. Sí, sí, va marxar sol. Va colar cap a Andorra. Era fill de la Vansa, lo terrenot aquell ja el coneixiva prou.

MG. Però la gent del poble no va intervindre amb res...

JG. No, la gent del poble no.

MG. Aquí el poble va quedar dividit en dretes i esquerres?

JG. Sí, sí. Però per passar res, no. Lo Manel de la Isabel va tindre un frare a la cova amagat i era dels contraris.

MG. Era d'esquerra?

JG. Era d'esquerra, sí. I *bueno*, n'hi va haver d'altres que també van tindre d'amagats i que eren contraris.

MG. Passaven per aquí la gent que fugia dels Comitès?

JG. Passaven molt per aquí per marxar cap a Andorra. Ara, si podiven no passaven ni pel poble, perquè voliven que no els veiés ningú.

MG. Hi hagué gent del poble que també va marxar?

JG. Per *estallar* la guerra, no. D'aquí es va marxar quan lo front va arribar.

MG. O sigui que aquí la vida va continuar normal *hasta*...

JG. La vida va continuar normal. Hi havia lo Manyac que feve d'hostal d'esquerres i lo Mestre que feve d'hostal de dretes. Tots 2 aquí a la plaça, ja ho saps. Lo Manyac teniva allí a la paret lo *lletrero* que posave el POUM¹. No sé quin partit era.

MG. I aleshores la gent...

JG. Aleshores la gent igual t'anaven en un hostal com a l'altre. Anaven més a l'hostal del mestre perquè eren més nets, eren hostalers.

MG. I gent d'altres pobles van vindre cap aquí?

JG. Aquí va vindre gent quan van arribar les forces nacionals, aleshores va pujar gent d'Isona, del Pont, de la Pobla.

MG. Així que anaven avançant les forces nacionals cap aquí?

JG. Sí. Més amunt d'Hortoneda ja no van tirar ni els de la Pobla ni els d'Isona. Aquí ja es van trobar que les forces de la República van baixar i van quedar tancats aquí.

MG. Com vàreu saber la gent d'Hortoneda que les tropes nacionals anaven arribant?

JG. Van parar allí al coll de Beu i tot de *golpe* ja van vindre. Aleshores ja van veure que no es podia deixar lo poble al mig i ple de gent encara. Natres mateixos amb lo ramat i amb la meva padrina vam anar cap allà dalt a Perauba a una borda, un altre tirava cap a un altre *puesto*, o sigui que no sabives a on havies d'anar.

MG. I van deixar el poble sol.

JG. Aleshores van deixar el poble sol sinó haurien mort molta gent. La meua padrina es va quedar fins a l'últim moment i a un home de casa Toni que li diven Pere li van foradar la cuixa, allí a la font que tenien un hortet. I la meua padrina va morir quan va tancar la porta i li va travessar un *tiro*, encara es coneixiva lo forat de la bala.

MG. Aquí van arribar els nacionals al mes d'abril?

JG. Sí, ja va quedar parat el front. I la gent del poble aleshores o a munt o avall.

MG. O sigui els que van quedar a l'altre costat cap a Taús i els que van quedar en aquest costat d'aquí cap a la Pobla.

JG. Això mateix. Natres mos vam anar a Salàs.

MG. Quan us van deixar tornar a pujar, Pepe?

JG. Quan es va acabar. Al mes d'abril de l'any següent també em sembla que era. Lo *menos* 11 mesos vam estar a fora.

MG. O sigui que al poble no hi va quedar ningú.

¹ POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista)

JG. Ningú. Jo a vegades amb una mosca del Toni i el Carlos pujaven de Sossís a buscar ranxo que els sobrava als nacionals. El poble el van agafar els nacionals, ho saps?

MG. Sí

JG. L'altre poble ja perteneixia als de la República. Pujàvem a buscar el ranxo però et diven que vigilessis, perquè els *tiros* anaven, saps?

MG. Quan us van deixar tornar al poble, com lo vau trobar?

JG. Oh, un desastre! Lo un més bé, l'altre més malament. Veus, podè casa nostra va ser de les cases que van tocar *menos*. Aquí hi havia *l'alto mando*; hi havia el general. Allà, al menjador, hi havia 3 llits. Ah! I un armari amb vidres i ni es va trencar cap. Lo únic que va caure un projectil a dalt al teulat i va travessar una sala d'aquí dalt. I allí va quedar parat. No va explotar sinó hauria fet malbé casa.

MG. I d'aquí d'Hortoneda hi va haver molts nois que van anar a la guerra?

JG. Aleshores parlaven si hi havien anat 40.

MG. A un *bando* o a l'altre?

JG. Majorment quedaven tots a la *banda* de la República.

MG. En van morir molts?

JG. No. Que se sàpiga, no. En van matar un aquí als atacs del *Ebro* que està enterrat al convent de les Avellanés. El Quim el Fàbrega va estar molt mal ferit, quasi se'n mor, però va viure. I després van desaparèixer 2. Però dels altres, cap.

MG. Quan va acabar la guerra, va tornar el capellà?

JG. Sí, sí va prou tornar.

MG. Els camps i tot això, per conrea'ls devien quedar plens de trastes.

JG. Oh i tant! Mira casi es pot dir tot lo terme, perquè baixaven les trinxeres de dalt del cap del Montiel *frente* aquí, i cap a la roca del Cellers i l'abeller de Carrutxo. Les terres casi bé estaven totes amb *alambrades*. Aleshores al poble t'havies d'anar reunint i anar desfent-les. Arrel d'allò un parell de la Pobla es van dedicar a comprar el fil, però el voliven ben enrotllat.

Va pujar la Guàrdia Civil de Pobla, que casi bé cada dia n'hi havien 7 o 8 guàrdies, i anaven arreplegant lo material, les bombes i d'allò. Feven tarters i de lluny fotiven un *tiro* i explotaven. Van fer esclatar moltes així. Inclús d'allí de casa del Mestre un guàrdia civil va vulguer *tirar* una bomba d'aquestes que anaven amb la cinta i li va petar a les mans; no es va morir però es va fotre bastant mal.

MG. Quan valtres vau tornar, Pepe, els militars ja no hi eren?

JG. No. No n'hi havia cap.

MG. Els animals els havíeu pogut conservar?

JG. Mira, natres lo ramat lo vam perdre. Qui sap els que es van perdre, els demás animals majorment els vam anar arreplegant. Allí on te'n anaves te'ls emportaves.

MG. Després, a la immediata postguerra, vau passar gana per aquí dalt?

JG. No, aquí no. La gana la passaven a Barcelona o pobles grans. Però als pobles d'aquí, no; l'únic que havies de menjar el pa i era moreno, negre que diven, saps? El demés no, aquí tothom collive *algo*.

MG. Aquí després van vindre aquestos de Recuperació, els militars que anaven pels puestos traient tot lo que havia quedat, o no en van pujar mai cap?

JG. No, no, no. Aquí el van fer petar tot i llavors se'n cuidaven aquestos 2 que compraven tot lo material.

MG. Els Capella.

JG. Lo Capella, sí. I l'altre era de Salàs. Compraven tot, mira, més n'hi hagués hagut.

MG. O sigui que vau estar uns anys tranquils *hasta* que van començar a arribar els Maquis.

JG. Llavors amb els Maquis hi van tornar a estar.

MG. En aquella època van pujar militars aquí?

JG. Sí, i tant!

MG. Els Maquis van entrar a l'octubre de l'any 1944.

JG. Sí. No me'n parles; ben apurat vaig arribar amb els Maquis.

MG. Però, que feves la mili?

JG. Jo als Maquis la primera vegada que els vaig veure va ser amb lo Jaumet del Quelo de la Pobla. D'allà dalt a Montpedrós, que estàvem amb lo ramat, els vàiem pujar pel camí que ara é la carretera que va cap a Perauba i la Coma. Vam dir "Collons! Agafem lo bestiar i escapem-nos, a lo millor no mos veuran". Ens van veure i llavors mos fotem amb lo bestiar i vinga avall amb els gossos, *me cago'n Dios!* Quan baixaven un bocí per vall, ja nos vam trobar rodejats tots 2. A dalt havien quedat 8 o 10 ovelles que estaven amorriant. Mos porten cap allà i ens van fer matar una. Quan la van tindre morta i llímpia, la pell, el cap i les potes mos ho van prou donar. Bona gent no et pensis, bones paraules i bon d'allò. Aleshores la van penjar d'un fusell i van marxar cap a Boumort.

MG. Amb lo corder?

JG. Amb lo corder aquell. Si no mos haguessin parat, igual mos foten un *tiro*.

Aleshores un altre dia jo guardava una mica de bestiar i l'Àngel del Saboia diu "Baixa amb les ovelles que anirem cap al vinyal". Quan vam ser a mig barranc vam trobar 2 Maquis. Lo un era el *jefe* de totes les forces Maquis i l'altre era un d'aquest que havia passat lo *contrabando* de llana i que havia estat a casa del Saboia. Sort ni vam tindre! Ja mos empeça a fer preguntes sobre si les forces eren a Hortonedà. Natres li vam dir que no. Llavors li diu en aquell xicot "Así ¿les conoces?"/ "A este sí, he estado en su casa"/ "¿Hay confianza o no hay confianza?"/ "A mi parecer hay confianza"/ "Sinó pronto lo tendremos arreglao..." va dir amb la pistola.

MG. I eren gaire gent?

JG. Sí. Home, jo, quantitat de Maquis aquí no n'havia vist mai sinó 8 o 10. Ara, lo fort dels Maquis van passar per la Coma, jo havia sentit a dir que havien passat 500 tots de *golpe*. Jo quan anava cap a la borda, a dalt a la creu trobava casi bé cada dia 2 o 3. Em daven lo diari, sempre m'he recordat. "Desde París, por Frederica Montseny", me cango'n Déu!

MG. La gent del poble es van entendre tots després de la guerra?

JG. Sí, sí, tots. Aquí l'única raó va ser que van treure tots los santos de l'església en un tarter i els van fotre foc i els van cremar.

MG. Però això van ser els d'Hortoneda o gent de fora?

JG. Això ja ho van fer aquells que et dic jo, el M. i el M. No els va obligar ningú a cremar allò. Llavors picaven per la sola de l'església, me'n recordo que nates eren canalla i ho anàvem a veure, i si ressonava alçaven les lloses a veure si havia algun amagatall.

MG. D'Hortoneda no van evacuar ningú?

JG. No, d'Hortoneda que sàpiga, no van evacuar ningú.

MG. Van desfer cases aquí quan la guerra? Quan lo front?

JG. Sí. I tant!

MG. Pels combats.

JG. No, pels combats no. De combats aquí a Hortoneda no n'hi va haver. Hi va haver una bateria d'aquestes xiques, del 7 i mig, que va llançar lo projectil que va caure aquí a casa nostra i no va petar. I l'altre al corral que teniven, que allí sí va petar.

MG. Van tancar algú a la presó?

JG. No.

MG. Tampoc?

JG L'alcalde se'n va anar cap a França tot lo temps de la guerra, que hi havia lo front parat aquí.